

Stockholm,
2023-11-06

Remissvar: Fler verktyg i socialtjänsternas arbete för att förebygga brott och stärka skyddet för barn. DS 2023:15

SOS Barnbyar

SOS Barnbyar är en global federation verksam i 137 länder där alla medlemmar arbetar för alla barns rätt till en trygg uppväxt med ett speciellt fokus på barn som riskerar att hamna i eller redan finns i samhällets vård. Vi påverkar myndigheter och beslutsfattare samt ser till att familjer kan hålla ihop. Vi arbetar preventivt för att stärka familjer – och vi finns där om det värsta redan har hänt. I Sverige arbetar vi nationellt sedan 2016 med både familjer och ungdomar. I ungdomsprogrammet stöttar vi ungdomar i övergången från samhällsvård till ett etablerat, självständigt och självförsörjande liv. I vårt familjestärkande program stöttar vi nyanlända barn och deras familjer för att underlätta deras etablering i samhället och övergången till ett självständigt liv.

Inledning

SOS Barnbyar anser att det är positivt att det finns nationella lagförslag och utredningar för att stärka socialtjänstens arbete med barn och unga, men betonar vikten av att dessa förslag måste vara genomtänkta och målinriktade för att uppnå goda resultat. En stor del av SOS barnbyars arbete handlar om att arbeta preventivt för att undvika att barn och unga far illa. I det arbetet tror vi att det är viktigt att se över de verktyg, resurser och arbetssätt som socialtjänsten har för att möjliggöra ett mer systematiskt och tvärsektoriellt arbetssätt. Vi ser att vissa av förslagen kan leda till en alltför repressiv hantering av unga i kriminella miljöer. Där behöver stort fokus läggas på just preventivt arbete. SOS Barnbyar understryker således vikten av att ha en helhetssyn när lagförslag läggs fram, särskilt med tanke på aktuell målsättning om en förebyggande och lättillgänglig socialtjänst. Vi bedömer att några av förslagen i utredningen, även om de stärker barns rättigheter till skydd, kan vara överdrivet ingripande i individens och familjens personliga integritet.

För socialnämnder och andra involverade myndigheter kan förslagen innebära en ökad administrativ börda och behov av resursförstärkning för att klara av de ökade uppgifterna samt för att även hantera den risk-och skyddshantering som behövs. Sagda kan medföra en stagnering av det byråkratiska systemet som än mer försvårar och hämmar möjligheter för familjer att ta kontakt med myndigheter, vilket riskerar att utöka glappet mellan myndigheter och den enskilda individen. Därutöver kan nämnda leda till en ökad arbetsbelastning för socialtjänsten och eventuellt en snedvriden prioritering av ärenden. Ökad informationsdelning kan skapa utmaningar när det gäller att hantera och skydda känslig information om barn och familjer. Det är viktigt att säkerställa att sekretessregler följs noggrant. Personal behöver därför utbildas kring sekretesshantering för att förslagen ska få positiva utfall. Sammantaget är det viktigt att hitta en balans mellan att stärka skyddet för barn och unga samt att respektera individernas integritet. Rättssäkerheten och transparensen i de föreslagna åtgärderna är avgörande för att säkerställa att de unga och samhället gynnas av förändringarna.

Därtill bedömer SOS Barnbyar att civilsamhällets roll bör uppmärksammas ytterligare i arbetet för att förebygga brott och stärka skyddet för barn samt integreras med de föreslagna åtgärderna för socialtjänstens arbete framåt. Detta med anledning av civilsamhällets stundom unika potential att röra sig utanför de formella ramar som annars gäller för myndigheter som exempelvis socialtjänsten, för att skapa förtroende och broar till socialtjänsten, samt för att undvika att brottspreventiva åtgärder får en kontrollerande effekt snarare än en preventiv.

Slutligen vill SOS Barnbyar kritisera avsaknaden av resonemang om barns rätt till upprättelse i de fall då socialtjänstens gått utöver sina befogenheter och kränkt barn och ungas integritet. Beträffande inhämtande av uppgifter avseende frågor om vårdnad, boende och umgänge understryker SOS Barnbyar vikten av att beakta barns medbestämmande i resonemanget gällande samtycket, då det även är en grundläggande del i Barnkonventionen. Därjämte anser vi att det är beklagligt att utredningen inte lyckats göra barn och unga delaktiga i framtagandet av föreslagna åtgärder. Det torde vara en självklarhet att i de fall en utredning fokuserar på en riktad målgrupp, i detta fall barn och unga, så ska den målgruppens uppfattning och röst förmedlas. Eljest riskerar utredningens förslag och slutsatser bli missvisande och ensidiga.

Kapitel 7: Anmälningsskyldighet vid kännedom om eller misstanke att barn far illa

Vi är positiva till en utökad anmälningsplikt då olika myndigheter och aktörer kan ha olika perspektiv samt kompetenser när det gäller att bedöma oro för barn och unga. Genom att involvera fler aktörer kan man dra nytta av denna mångfald av perspektiv för att fatta välgrundade beslut utifrån barnets bästa och problem kan uppmärksammas tidigare. Tidig intervention kan vara avgörande för att skydda barn och ungas välbefinnande samt förhindra att situationen försämras.

Emellertid oroas vi över risken för att en vidgad anmälningsplikt kan uppfattas som en ökad kontroll från myndigheters sida. Därtill riskerar förslaget att hämma möjligheten att enskilda frivilligt tar hjälp eller kontakt med olika myndigheter med hänsyn till rädsla för eventuella konsekvenser. Detta kan försvåra förtroendefulla relationer, hämma möjligheten att verka preventivt samt medföra risk att barn och unga far illa. Därför behöver det vara tydligt vad som ska anses vara en oro och vad som ska anmälas för att undvika att kulturella olikheter eller fördomar påverkar bedömningarna. Därutöver identifierar vi farhågor kring att känslig information, särskilt gällande barn och unga, kan lagras på flera platser och öka risken för oavsiktlig spridning. Det är viktigt att säkerställa säkerheten av den insamlade informationen. Ytterligare konstateras att i och med att fler myndigheter och yrkesgrupper omfattas av anmälningsskyldighet kan det uppstå ökad byråkrati och administrativ börda. Detta kan fördröja insatser och försämra samordningen mellan myndigheter.

Kapitel 8: Återkoppling till den som anmält oro för barn till en socialnämnd

Vi noterar att förslaget om obligatorisk återkoppling, i den mån det begränsas till de som omfattas av anmälningsskyldigheten, kan få positiva effekter på barn och ungas rättigheter. Återkoppling kan bidra till att tydliggöra de förväntningar som finns gällande orosanmälningar, och på så vis öka förtroendet för socialtjänsten. Ytterligare kan det påverka benägenheten att anmälningsskyldigheten fullgörs, och till följd därav stärks även skyddet för barn och unga i utsatta situationer. Därutöver kan vi se vissa fördelar med att personer med en nära yrkesmässig relation till barnet, exempelvis skolpersonal, tilldelas relevant information för att stödja barn och unga samt säkerställa deras välmående.

Vi anser dock, med beaktande av att förslaget är relativt resurskrävande, att återkoppling inte bör ske på bekostnad av resurssättning till insatser. Ytterligare är det angeläget att i detta sammanhang överväga integritetsfrågor och risken för påtryckning på beslutsfattande myndigheter i samband med återkoppling. Följaktligen anser vi att återkoppling inte bör vara en skyldighet, utan föranledas av en avvägning på individnivå utifrån barnets bästa.

Kapitel 9: Utökade möjligheter att ta del av uppgifter ur misstanke- och belastningsregistren

Att ge socialnämnderna utökade befogenheter att inhämta uppgifter ur dessa register aktualiserar frågor om integritet och rättssäkerhet. Det är viktigt att säkerställa att åtgärder vidtas för att skydda enskildas integritet och förhindra missbruk av informationen. Det är i denna del av oerhörd vikt att ansvarig myndighet ser kritiskt på hur internt förfarande påverkar risken att barn och unga bedöms samt bemöts utefter deras föräldrars ageranden. Barn och unga ska ses som sina egna personer och rättighetsbärare samt ska inte hållas ansvariga för sina föräldrars handlanden. Vi ser därjämte att det finns risker med att utdrag ur misstankeregistret kan användas likt ett belastningsregister. Sagda riskerar att

leda till minskad rättssäkerhet och reducerat förtroendet för den svenska rättsstaten samt dålig tilltro till svenska myndigheter i stort. Det är viktigt att hitta en balans mellan ökad trygghet för barn och unga samt undvikande av oskäligen åtgärder mot föräldrar. Vi rekommenderar att gränsen noga övervägs och att riktlinjer fastställs för användningen av sådan information. I de fall det finns misstankar riktade mot en förälder som medför att utredande myndighet, det vill säga polismyndigheten och Åklagarmyndigheten, fattar oro för barn som bor i samma hushåll som den brottsmisstänkte bör det även fångas upp av anmälningsplikten som diskuterats ovan.

Om information som är hämtad från misstanke- och belastningsregistren används för att bedöma barn, unga och deras familjer, riskerar det att leda till stigmatisering och fördomar. Sagda kan medföra en risk för ökad användning av tvångsinsatser i stället för frivilliga insatser. Det kan påverka de ungas förtroende för myndigheter och deras vilja att samarbeta. Av nämnda anledningar är det sålunda viktigt att säkerställa att informationen används objektivt och rättvist.

Emellertid uppmärksammar vi samtidigt att det kan finnas personer i kretsen kring barn och unga, som utgör en större risk för att unga kan ledas in i kriminalitet, men som med dagens bestämmelser eventuellt inte uppmärksammas. Utökade möjligheter att inhämta information ur misstanke- och belastningsregistren kan följaktligen bidra till ökad skyddsnivå för barn och unga. Det kan således ge myndigheter bättre förutsättningar att bedöma risker och fatta informerade beslut.

SOS Barnbyar är följaktligen delvis av uppfattningen att det är ändamålsenligt, sett ur ett barnrättsperspektiv, att socialtjänsten i högre grad bör kunna begära utdrag ur belastnings- och misstankeregistren. Likväl betonar vi att det behövs förtydligande av under vilka omständigheter sådana uppgifter kan inhämtas samt hur uppgifterna sedan ska hanteras av myndigheten. Därutöver konstaterar vi att detta är en ingripande åtgärd, inte bara för individen, utan närstående till denne, varför vi anser att aktuellt förslag i många fall torde vara överdrivet ingripande.

Kapitel 11: Informationsdelning mellan myndigheter inom socialtjänsten i brottsförebyggande syfte

Vi stödjer förslaget om ökad möjlighet till informationsutbyte mellan socialtjänstens verksamheter, både inom samma kommun och mellan olika kommuner, när det finns risk för att barn begår eller utsätts för brottslig verksamhet. Det är dock viktigt att säkerställa att informationsdelningen endast sker när det bedöms vara till barnets bästa och att eventuell fortsatt kontakt tidsbegränsas för att undvika överträdelser av sekretessen. I den delen ser vi positivt på möjligheten för myndigheter att samarbeta kring unga individer och familjer för att genomföra tidiga och preventiva insatser. Detta kan leda till ett mer effektivt arbete och bättre samordning av resurser. Därutöver kan det underlätta samarbete och

koordination, vilket är särskilt viktigt när det gäller barn och unga i familjer med riskfaktorer samt barn och unga i samhällets vård, som kan behöva olika former av stöd.

Vi ställer oss positiva till förhållningssättet att informationen bör användas för att underlätta frivilliga insatser och inte endast som en grund för tvångsinsatser. Om informationen inte kommuniceras korrekt eller om den tolkas felaktigt kan det leda till missförstånd och felbedömningar av barn och ungas personliga situation. Vi ser ytterligare risker med att det kan vara svårt att säkerställa att informationen når rätt tjänstepersoner vid rätt tidpunkt. Utökad möjlighet att inhämta och utbyta uppgifter kan medföra en risk för kränkning av individernas integritet, särskilt unga som tidigare varit placerade i samhällsvård. Dessa personer kan känna sig övervakade, kontrollerade och särbehandlade. Det är således betydelsefullt att tillse att deras utsatthet inte förstärks samt att informationsdelning inte medför en ökad rädsla eller motvilja gentemot socialtjänsten. Sammanfattningsvis är det viktigt att balansera ökade befogenheter och resurser för socialtjänsten med skyddet av individens integritet och rättssäkerhet. Det kräver tydliga riktlinjer, utbildning av personal och noggrann hantering av personuppgifter för att säkerställa att förslagen fungerar effektivt och skyddar barnets bästa.

Kapitel 12 Socialnämndernas inhämtande av uppgifter avseende frågor om vårdnad, boende och umgänge

Det är av yttersta vikt att barns rättigheter beaktas när det handlar om frågor om vårdnad, boende och umgänge. Osäkerhet i hanteringen av information leder till bristande rättssäkerhet och riskerar att barnets bästa inte tillgodoses på ett tillfredsställande sätt. I mål och ärenden som rör vårdnad, boende och umgänge är barnen inte formellt part, men deras situation påverkas i högsta grad av dessa frågor. Socialnämndens förmåga att samla in alla nödvändiga uppgifter om barnet och dess situation är av kritisk betydelse för att göra en välgrundad bedömning. Av nämnda anledning anser vi att information från referenspersoner är av stor betydelse då de kan ge en mer objektiv bild av ett barns situation än vad föräldrarna kan.

Utredningen understryker behovet av informationsutbyte mellan socialnämnder och skolverksamheter. SOS Barnbyar delar uppfattningen kring att yrkesverksam skolpersonal i många fall har mycket god kännedom om barn och ungas situation, då skolan är en arena där unga individer spenderar merparten av sin vakna tid. Med hänsyn till just sagda ser vi fördelar med att skolpersonals uppfattning om ungas mående och hemsituation ska beaktas, även utan föräldrarnas samtycke, för att kunna fatta informerade beslut om ungas fortsatta hemsituation. Utredningen anser att uppgiftsskyldigheten ska vara helt oberoende av samtycke från barnet. Trots att barn ofta hamnar i lojalitetskonflikt gentemot sina föräldrar och deras inställning till utlämnandet av uppgifter kan påverkas av detta, så understryker vi att barn ska ses som egna rättighetsbärare, varför även samtyckesfrågan bör behandlas utifrån deras perspektiv. Att inte beakta barnets åsikt och samtycke kan leda till en förminskning av deras inflytande och rättigheter i frågor som påverkar deras liv. Vi

tror emellertid att genom att informera barn och upprätthålla en öppen kommunikation kring informationsutbyte, så utökas möjligheterna att bevara förtroendet och öka barnets delaktighet, utan att äventyra integriteten.

Vi anser att utredningens förslag kring att exkludera yrkesverksamma inom elevhälsan – exempelvis skolläkare, skolsköterskor, psykologer eller kuratorer – från uppgiftsskyldighet är positivt med hänsyn till vikten av att barn och unga har en fredad sfär av trygga vuxna individer runt sig. Att inkludera samtlig personal i skolan riskerar att få negativ inverkan på barn och ungas rättigheter, då uppgifter som lämnas till dem är enormt känsliga ur integritetssynpunkt samt lämnas i ett stort förtroende som dessa yrkesverksamma måste få utrymme att tillvarata.

Det är ytterligare av vikt att beakta att alla barn inte har förmågan att uttrycka sin åsikt, särskilt små barn eller barn med funktionsvariabler. Uppgifter från referenspersoner fyller därför en särskilt viktig roll i dessa situationer. Familjerättens upplysningar och utredningar är centrala vid domstolsbedömningar av vad som är bäst för barnet i frågor om vårdnad, boende eller umgänge. Att avstå från att inhämta viss information på grund av osäkerhet om sekretess eller att föräldrarnas samtycke saknas kan leda till att barnets bästa inte beaktas på ett fullständigt sätt. Det är inte förenligt med barn och ungas rättigheter enligt Barnkonventionen att avstå från nödvändiga utredningsåtgärder i dessa situationer.

SOS Barnbyar delar uppfattningen kring behovet av att säkra skydd för barn och unga med skyddade personuppgifter, där våld och hot ofta är bakgrunden. Av den anledningen ser vi positivt på förslaget att införa en ny lag som tillåter placering av barn på skyddat boende tillsammans med en vårdnadshavare, även utan samtycke från den andra vårdnadshavaren, om risken för barnets säkerhet eller hälsa föreligger. Från ett rättssäkerhets- och barnrättsperspektiv ser vi det som avgörande att rättsliga regler skapar trygghet och skyddar barn och unga. Därför behövs tydliga riktlinjer för att hantera sekretess och informationsutbyte när skyddade personuppgifter är involverade.

Sammanfattningsvis

SOS Barnbyar välkomnar att utredningen har tagit utgångspunkt i barns rättigheter samt understryker vikten av att betrakta och bemöta barn som egna rättighetsbärare.

Utredningen berör aspekter av barn och ungas liv som innebär intrång i deras personliga integritet av det allmänna och vi anser att det är elementärt att ett sådant intrång görs på ett reglerat vis samt endast i de fall då barnets skyddsbehov får anses väga tyngre och då det är motiverat utifrån barnets bästa.

Sammanfattningsvis delar SOS Barnbyar uppfattningen att flera av de förslag som framkommer i utredningen bedöms kunna få positiva konsekvenser för barn och unga. Emellertid kräver dessa förslag en försiktig avvägning mellan barns rättigheter och individens integritet samt ett tydligt regelverk för att minimera risken för missbruk och felaktig behandling av personuppgifter. Slutligen kan sägas att SOS Barnbyar i övrigt är

positiva till att samtliga verksamheter, där anmälningsskyldighet föreligger, uttryckligen framgår i lagstiftningen för att säkerställa rättssäkerhet och rättvisa för alla parter i de områden där det allmänna bedriver integritetsöverskridande arbete gentemot den enskilde.

Föredragande i ärendet har varit barnrättsjuristen Linnea Baksås Martinsson.

Petra Nyberg

Tillförordnad Generalsekreterare, SOS Barnbyar